

Origó

A Debreceni Egyetem könyvtára és új oktatási épületei

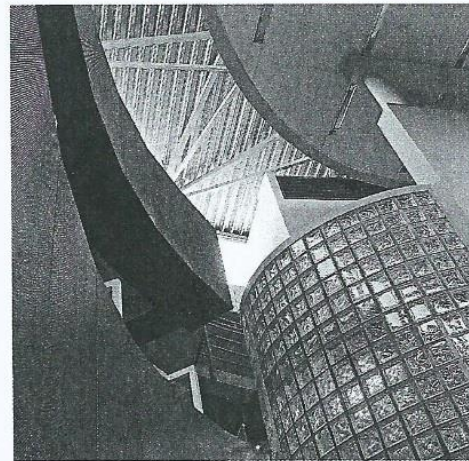
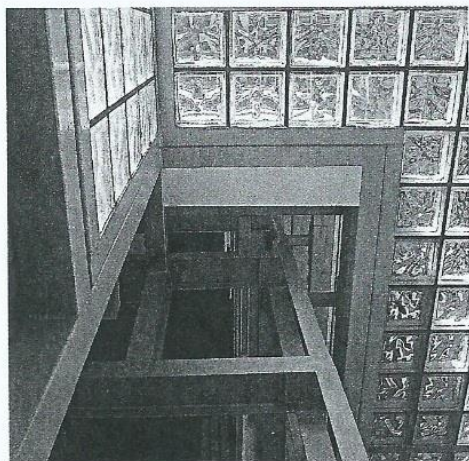
Tematikus számunkban kissé eltérünk a műelemzés, az épületkritika hagyományos szerkezetétől: a Debreceni Egyetem Társadalom- és Egészségtudományi Központjának helyet adó új épületcsoport átfogó ismertetése helyett egy részlettel kezdjük, mely tematikánkat most jobban érintve, az „építészet, irodalom, nyelv” gondolatkörhöz szorosabban kapcsolódik. A részlet, mellyel mélyebben foglalkozunk, az épületegyüttes szabadon álló könyvtárának kör alakzata. Feltehetően eddig nem épült kör-könyvtár idehaza, s ezt apropóul használva nagy vonalakban felvázoljuk a könyvtár mint funkció, és a rotunda mint építészeti forma kapcsolatának egyik igen jelentős építészettörténeti-ikonográfiai vonulatát. Nem állítjuk, hogy a párhuzamosságoknak közvetlen kapcsolata áll fenn, azonban magukat a párhuzamokat hangsúlyosnak ítéljük – a debreceni rotundának így különös a jelentősége.

A könyvtár-rotundák és a klasszicizáló hagyomány

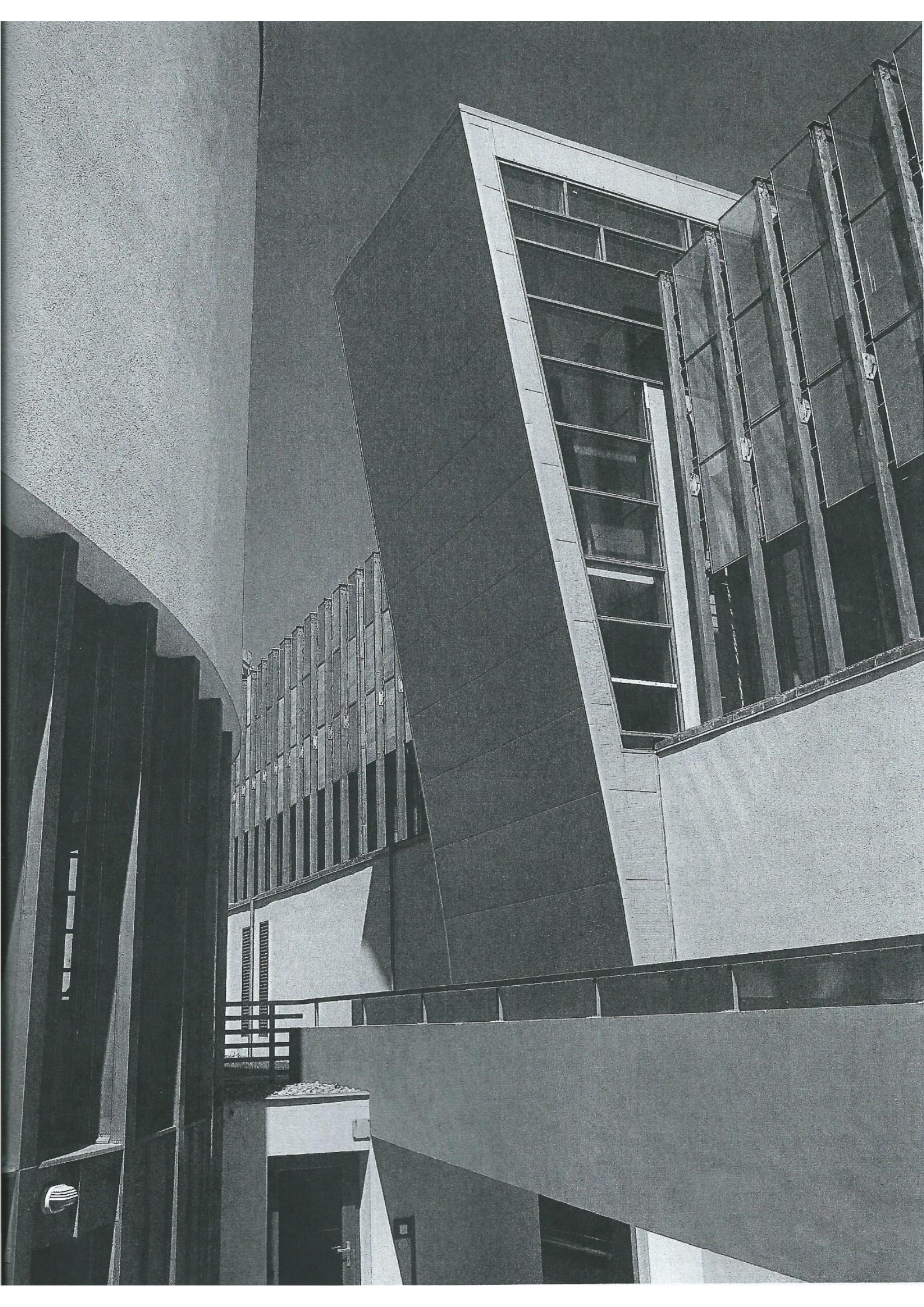
A CENTRÁLIS TÉR, illetve a kör alaprajzú épület és a könyvtár funkciójának szellemtörténeti összefüggését, „ősi összetartozását” – anélkül, hogy vonatkozó ismereteinket összefoglalnánk magunkban – valahol tisztán érezni. A kör mint elemi forma, szimbólum, jel, rendezőelv gazdag, teljességében talán soha fel nem tárható tartalma, szakralitása és a könyv, az írott szó – vagyis a szükségszerűen nyelvileg létező tudományok és az irodalom – tudatunkban szorosan együtt élnek – egyaránt végtelenek, örökkévalóak.

Ám valószínű, hogy kör formájú, hengeres épületek hosszú időn keresztül csak igen ritkán adhattak helyet könyvtáraknak; elsősorban templomok, mauzóleumok céljára szolgáltak. A reneszánsz építészetben szintúgy szakrális funkcióhoz kötődött az eszményi központos tér fogalma – természetesen a Pantheon és az uralkodó teológiai-filozófiai irányzatok kapcsán.

Igen valószínű, hogy Palladio építészetében a későbbi fejlemények szempontjából döntő jelentőségű módosuláson ment át a kör építészeti szerepe: megszűnt „direkt” vallásos jelentésének kizárólagossága. Palladio immár profán épületekben megjelenő centrális terei kultikus terek maradtak ugyan, de egyházi intézmény helyett a „humanista műveltség templomait” alkották. Így lehetett, hogy az első, ma is álló kör alakú könyvtárakat palladianus-klasszicista építészek tervezték: Nicholas Hawksmoor és James Gibbs műve, az oxfordi ún. Radcliffe Camera (1747) valóban a „tudás templomaként” áll előttünk, centruma a „műveltség origója”. Anglia mellett főként az Egyesült Államokban épültek a Pantheon utánzó könyvtárak (a legismertebb Thomas Jefferson remekműve, a Charlottesville-i egyetemi campus könyvtára, 1817-26), de van példa az európai kontinensről is. Hogy igazi tradíció született, azt az elmúlt évek egyik sokat emlegetett könyvtára, a nemrégiben Norman Foster által lefedett British Museum udvarán álló épület (Sydney Smirke, 1857) is bizonyítja.

FOTÓK • PICTURES • BUJNOVSZKY TAMÁS

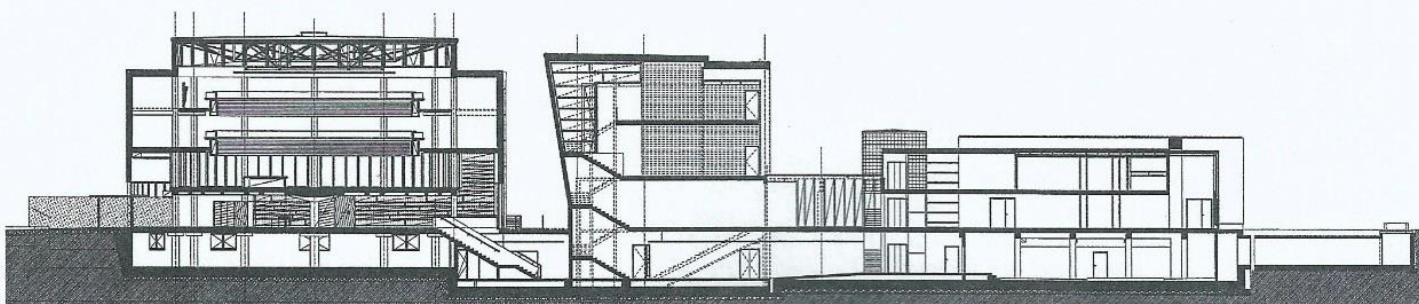
Aligha lehet véletlen, hogy a 20. századi klasszicizáló modern építészetben tűnnek fel ismét az ilyesfajta épületek: Asplund stockholmi könyvtára (1920-28) talán a világ legnagyobb hatású, ilyen funkciót magába fogadó épülete. Az észak-európai „dór-klasszicista érzékenység”, a „klasszikus formák ereje” (Kenneth Frampton), Asplund hatása Alvar Aalto művészetének korai időszakában is jelen volt, de később is éreztette hatását. Talán ennek emlékét hordozza az építész alkotta könyvtárak egyik visszatérő jellegzetessége, a legyezőformájú, centralizáló olvasóterem.

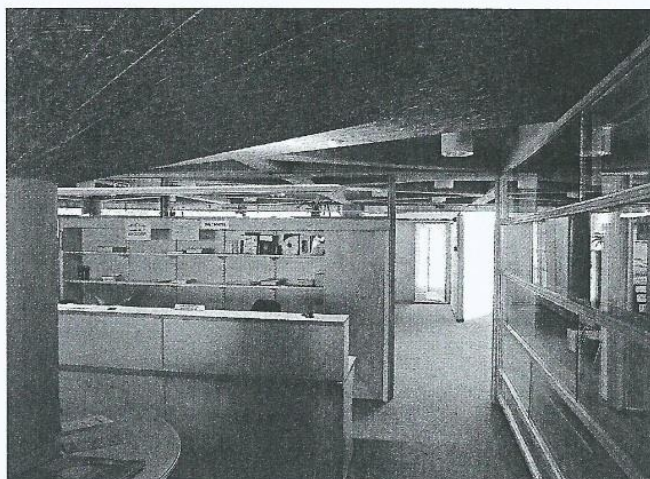
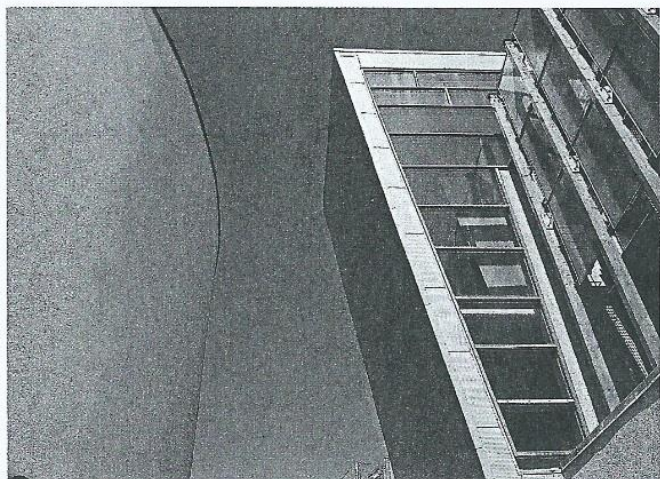
A század második felében is folytatódott ez a vonulat. Az olasz építészetből kiinduló racionalizmus szellemi alapjai az ősi, klasszikus formák sajátos alkalmazásához vezettek: az építészeti archetípusok antikos térformákkal, stílusjegyekkel egészültek ki. Az irányzat egyik vezető mestere, Ricardo Lagoretta irodájából kikerült Monterrey-i könyvtár (1994) hatalmas henger a római mauzóleumok szűkszavúságával, monumentális zártságával.

Elmondható tehát, hogy nem kis részben épp a posztmodernizmus révén ma is él egy, a későreneszánsz építészet által inspirált, a 18. századi klasz-

szicizmusban megszülető, akkor talán valóban antik eredetűnek hitt „funkció-forma“-társítást követő tradíció. Miközben az antik könyvtár és a rotunda épület-típusa – úgy tűnik – közvetlenül nem tartozik össze. A 2002-ben elkészült alexandriai könyvtár éppen e szempontból érdekes: egészen különös, rendhagyó módozata a könyvtár-rotundák sorának. Ugyan formai értelemben nincs köze semmiféle klasszicizáló hagyományhoz, mégis a hely maga, a város ma is erős „antik aurája”, a könyvtár ptolemaioszi-hellenisztikus mítosza és a körforma hármassága témánkhoz köti. A Snøhetta-Hamza Konzorcium terve lényegében az említett 18. századi eredetű „antik” hagyományt vetíti rá az alexandriai könyvtár eszményének mai felfogású „rekonstrukciójára”. Napjainkban az „ideális alexandriai könyvtár” kör formájú, éppúgy, ahogy talán a 18. században is az lett volna.

Mindemellett a második világháború utáni építészetben a centrális könyvtár gondolata nem csak a klasszicizáló hagyományból táplálkozhatott, hanem Jorge Luis Borges *Bábeli könyvtár* című novellája (1944) is inspirálhatta, amely az építészetre legerősebben ható irodalmi művek egyike mai is.

A debreceni rotunda és építészeti környezete

KÁLMÁN ERNŐ ÉS MAJOR GYÖRGY építésze – anélkül, hogy itt és most bármiféle közvetlen művészettörténeti összefüggést feltételeznénk – a racionalistákhoz hasonló módon alkalmaz olyan formákat, motívumokat, térrendszereket, melyek az épített környezet, az építészeti kultúra általános európai jellegzetességei. Emellett – illetve ezzel együtt – tevékenységüket bizonyos momentumokban akár enyhén klasszicizálóknak is nevezhetnénk. Az építészpáros tervei szerint épült gödöllői könyvtár oszlopos, architrávra emlékeztető részletekkel kiképzett főkapuja, a történelmi városmagok főtereit idéző udvara közvetíti a racionalista építészet hatását. A debreceni egyetem új épületegyüttesének bizonyos elemei szintén ebből az alkotói attitűdből erednek, noha az összkép esztétikai értelemben sokkal vegyesebb, komplexebb.

Az öt önálló, de átjárók segítségével mégis összefüggő egységet alkotó mű gerincét képező oktatási szárny főhomlokzata egyetlen zárt fal. A tovább már nem redukálható sík felület „vakságát” a két zömök oszloppal tagolt bejárat és néhány kerámia dísz enyhíti. A látvány szinte Ledoux és Boullée egyetlen geometrikus alapformába sűrített „monumentumaira” emlékeztet – „beszélő” részletek nélkül. Ebből az építészeti gondolatból eredhet szűkebb témánk, a könyvtár rotundája is. Az épületet töretlen palástfal övezi, csupán a földszinten elhelyezkedő kiszolgáló létesítmények nyílnak meg nagy üvegfalakkal. A nagy olvasótermet illetve a három galériaszintet a rácsostartókkal megtámasztott tető alatt húzódó szalagablak világítja meg. A környező tér lesüllyed a földfelszín alá: az alagsori raktár homlokzatait is láthatóvá tették az építészek. Az épület mindemellett rendkívül szűkszavú: még olyan finom, de egyértelmű utalásokat sem hordoz, mint a főhomlokzat – csak a puszta forma áll előtűnk, csak a fal elementaritása érvényesül. Mégis: itt a

DEBRECENI EGYETEM TÁRSADALOM-TUDOMÁNYI ÉS EGÉSZSÉGTUDOMÁNYI OKTATÁSI KÖZPONT ÉS KÖNYVTÁR

MEGRENDELŐ / CLIENT
OKTATÁSI MINISZTERIUM, DEBRECENI EGYETEM

GENERÁLTERVEZŐ / GENERAL DESIGN
REALTERV ÉPÍTÉSZIRODA KFT (1-ES ÜTEM KIVITELI TERVEIT KÉSZÍTETTE: IPARTERV RT.)

ÉPÍTÉSZEK / ARCHITECTS
KÁLMÁN ERNŐ – REALTERV KFT., MAJOR GYÖRGY – TEAMAJOR KFT.

ÉPÍTÉS MUNKATÁRSÁK / FELLOW ARCHITECTS
ALBRECHT BEÁTA, BALOGH CSA-BA, NOVÁK RÓBERT, SIMON MÓNIKA, RUJÁK ESZTER, HÁMORI MÁTÉ – REALTERV KFT.; LASZTÓCZI PÉTER, ÜKÖS TAMÁS, BODNÁR ZSUZSA, BEREZS TAMÁS, KATÓK EDIT, HOFFMAN TAMÁS – TEAMAJOR KFT.

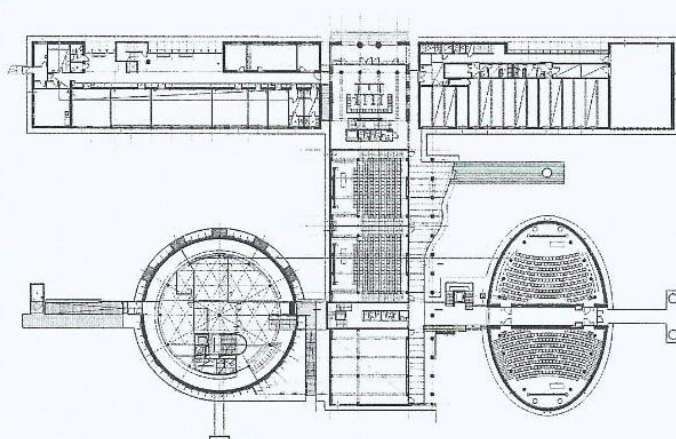
SZERKEZET / STRUCTURE
EMBERSICS JUDIT – GAUFF BUDAPEST KFT (1-ES ÜTEM KIVITELI TERVEIT KÉSZÍTETTE: IPARTERV RT.)

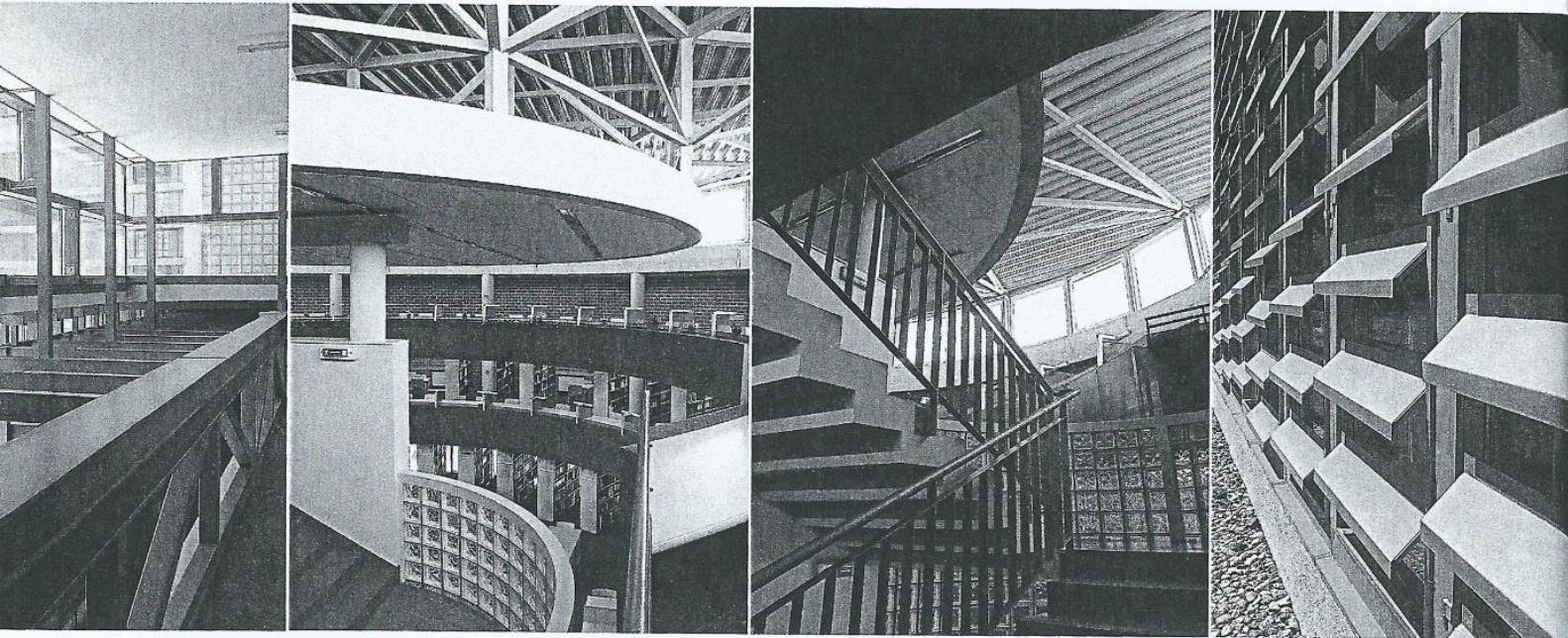
GÉPÉSZET / PLUMBING
DR PALÓCZI MIKLÓS, (KIVITELI TERVEK: IPARTERV RT.)

VILLAMOS TERVEZÉS / ELECTRICAL PLANNING
RÉVHEGYI FERENC (1-ES ÜTEM KIVITELI TERVEIT KÉSZÍTETTE: IPARTERV RT.)

LABORTECHNOLÓGIA / LABORATORY
KOVÁCS GÁBOR

AKUSZTIKAI SZAKÉRTŐ / ACOUSTICS
KOTSCHY ANDRÁS

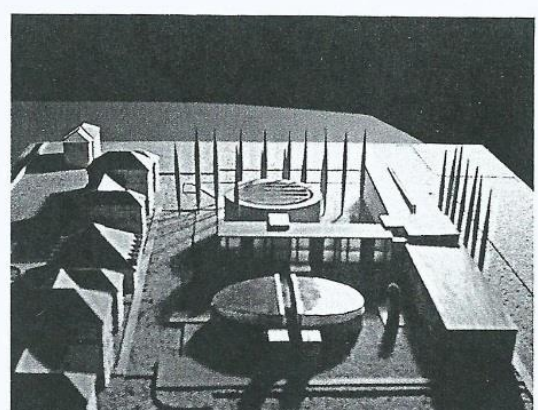
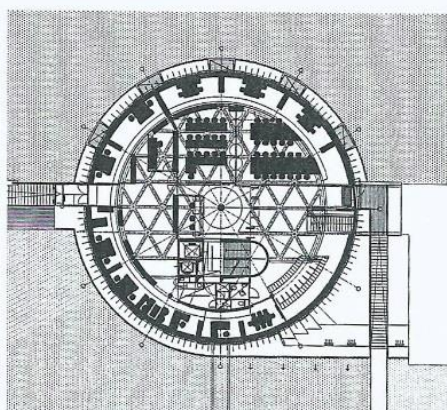
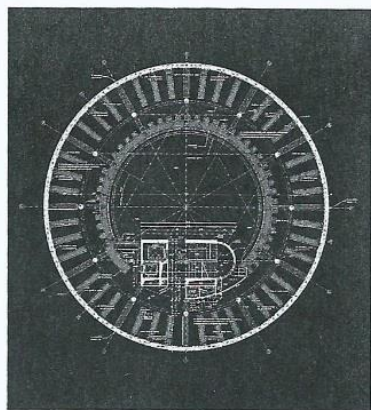

forma maga az utalás, vagy – pontosabban – önmagában is képes utalássá válni. Lehetséges ez azért, mert éppen a könyvtár funkcióját foglalja magába, s mert kontextusa, az épületegyüttes olyan főhomlokzatot kapott, melynek formajegyei egy olyan építészeti felfogással mutatnak rokonságot, melyhez a rotunda mint tömeg-és térforma szorosabban kapcsolódik. Funkció, összforma és részletképzés tehát „ikonográfiai” értelemben egységet alkotnak.

Érdeemes tüzetesebben megfigyelni az együttes alaprajzát is. Feltűnő, hogy az egyes épületelemek gondosan mérlegelt, szimmetrikus osztásrendszerbe illeszkednek: a középpüti húzódo szárnyra merőleges tömbök – a közigazgatás- és egészség-tudományi épületek – alkotta T-forma által kijelölt területeket formai ellenpontként egy-egy íves alaprajzú

épület, a könyvtár párként az ovális, két előadótermet rejtő egység foglalja el. Ez a szigorúan geometrikus alaprajzi struktúra ugyanazt a képletszerű, szinte klasszikus tisztaságot tükrözi, mint a kapuépítmény és a rotunda. Sajnálatos, hogy az együttes többi része az origó (szellemi) súlyponti pozíciója köré való illeszkedés helyett inkább elszakadni látszik ettől az összefüggésrendszerből: a falamellás-üveg-falas, itt-ott „szuprematista” karakterű homlokzatok, a T-forma két szárát alkotó szárnyak eltérő magasságát összekötő közös, egyirányba lejtő tető már valamilyen más építészeti felfogást tükröznek. Az építészek bátorlansága megtöri azt az éppen kialakulóban lévő gazdag építészeti világot, amely feltétlenül érdemes lett volna a kiteljesedésre. A végeredmény figyelemreméltó elemekben gazdag, furcsa torzó.

Péter Haba

Origo

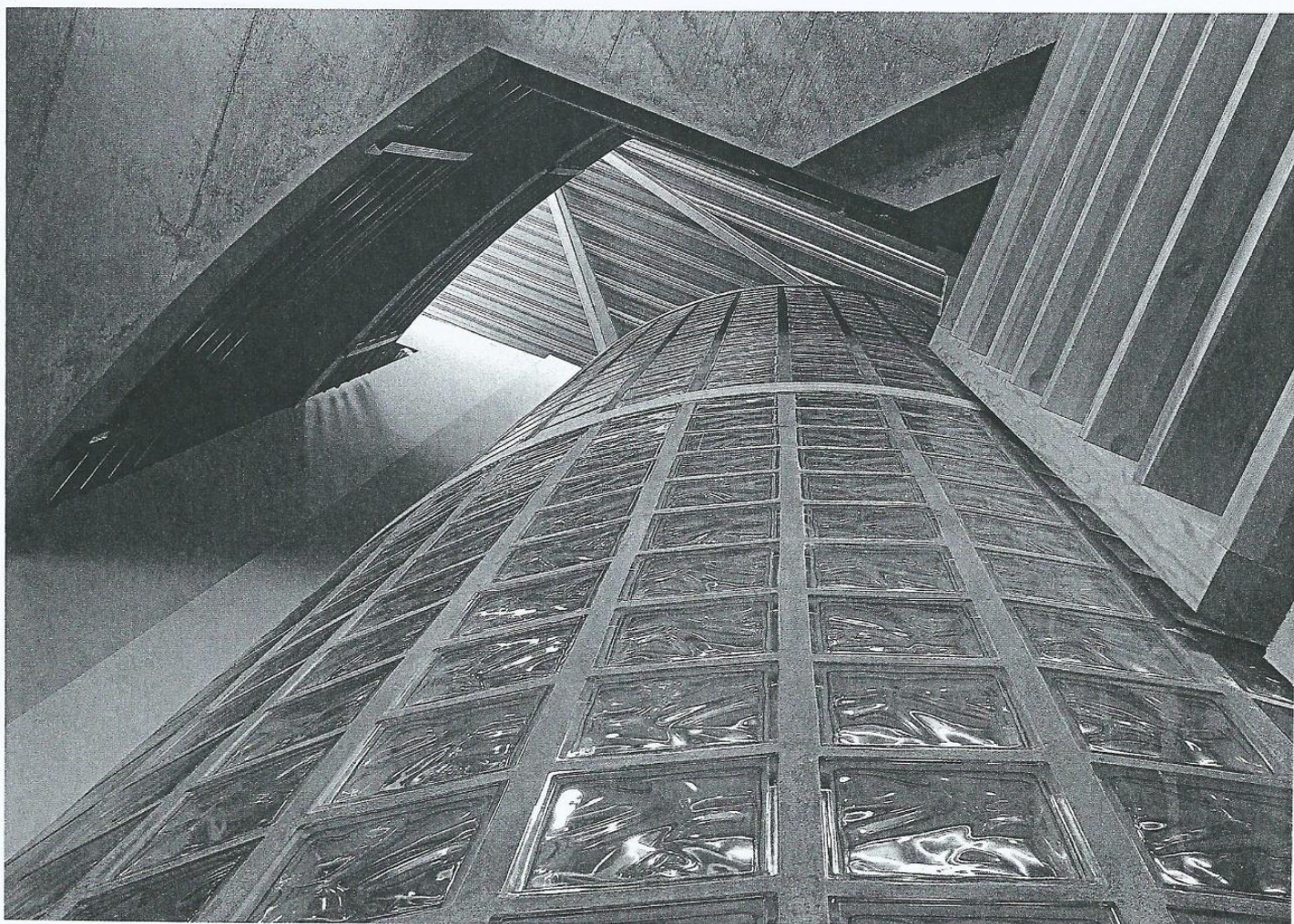
The Library and New Educational Buildings of the Debrecen University

THE SACRED character and richness of the circle as a primary form as well as its contents that may never be explored and revealed in their entirety, those of it as a symbol, a sign and an organizing principle joined by the book, that is: written word – thus sciences and literature that evidently do exist by virtue of and via language – live in a tight and close symbiosis in our consciousness and minds, both being limitless and eternal. Yet buildings shaped as circles or cylinders have been unlikely to provide space for libraries as a rule – they primarily functioned serving the purposes of churches and mausoleums. The very concept of the ideal central space was bound to carry sacred functions back in the era of Renaissance architecture, naturally as related to the theological-philosophical tendencies prevailing then.

It is highly likely that in Palladio's architecture the role of the circle underwent significant changes and modifications of crucial importance with regard to further developments: it ceased to convey an exclusively "direct" religious meaning. In his already profane designs Palladio had central spaces preserving their cultic functions. However, instead of ecclesiastical buildings they existed as the "temples of humanist erudition" This way the first libraries with a circular horizontal plan also preserved up till now are designs by Palladian-Classical architects: the so-called Radcliffe Camera (1747) designed by Nicholas Hawksmoor and James Gibbs stand indeed as "churches of knowledge" in front of us, with their centres as the origo of erudition. Beyond England most of the libraries imitating the Pan-

theon were erected in the United States (the best known of them being a masterpiece by Thomas Jefferson: the campus library of the Charlottesville University, 1817–26), yet there are quite a few examples surviving on the European continent too. The fact that there was a new tradition being born then is proved by the building standing in the yard of the British Museum: recently roofed over by Norman Foster (and designed by Sydney Smirke in 1857) it has been quoted for reference fairly often in the past few years.

It cannot be mere chance that buildings of similar character tend to appear in the 20th-century Classicizing trends of modern architecture: the Stockholm Library by Asplund (190–28) is probably the most effective and influential building in the world of those receiving this function. The

Northern European "Doric-Classicist sensitivity", the "power of classical forms" (Kenneth Frampton), the influence Asplund's designs exerted on Alvar Aalto's art in his early period were present and had their effects later on as well. It is probably the memory of this that libraries by the same architect have a formal element of composition reappearing from time to time: a centrally positioned reading-room with a fan-shaped design. In the second half of the century the same tendency prevailed. An off-spring of Italian architecture, the spiritual foundation of rationalism guided to the application of ancient, Classical forms in a peculiar way: architectural archetypes were complemented by antique-style spatial forms and stylistic features.

We can note then that mainly due to Post-Modernism, to a large extent, a tradition inspired by late-Renaissance architecture born in the Classicism of the 18th century and following the tradition based on the partnership of function and form – at that time thought to be of originally antique origin prevails even today.

The library completed in 2002 in Alexandria is a unique phenomenon from

this very same point of view: it is a peculiar, irregular modification of the series of the rotunda-type libraries. Even though it has no relationship of any kind with the classicizing tradition, the location, the site itself, the powerful antique aura of the town, the Ptolemaian-Hellenistic myth of the library and the trinity of the circular form clearly relates it to our topic. Designs by the Snøhetta-Hamza Consortium basically project the afore-mentioned antique tradition originating from the 18th century to the modernist-minded and contemporarily interpreted reconstruction of the ideal of the Alexandria Library. Nowadays the ideal Alexandrian library is a circular shaped one, just like it may probably have been back in the 18th century.

The architecture of Ernő Kálmán and György Major – without presupposing any kind of direct correlation in art history *hic et nunc* – reveals the application of forms and motifs, spatial systems much like the rationalists do – which characterize artificial, man-made environments, the universal European characteristics of architectural culture.

Besides – or more precisely, alongside – their activities may as well be named as slightly classicizing as far as some of their momentum are concerned.

Based on designs by this architectural tandem, the library in Gödöllő has a main gate with columns, details evoking an architrave – a yard which resembles the main squares of historical chores of towns – to mediate the influence of rationalist architecture. The new complex of the University of Debrecen possesses certain components also derived from this creative artistic attitude, even though the overall image and impression is more

complex and mixed in the aesthetic sense.

The educational wing – comprising five independent units making up the backbone of the design which create an unbroken unit via passages – reveals a main facade of a single closed wall. The "blindness" of the plain surface that cannot be articulated any further is counterbalanced by the entrance divided by two bulky and solid columns and some ornaments made of ceramics.

The view evokes monumentums like those of designs by Ledoux and Boullée condensed into a single geometrical form – without the "speaking" details. The rotunda of the library may as well have been derived from this architectural notion. The building is encircled by an unbroken nappe-shaped wall. It is only the ancillary units located on the ground-floor that open themselves up via large expanses of glass walls here.

The main reading-room as well as all the three levels of the gallery are illuminated by a ribbon-like design of rows of windows running below the roof supported by lattice girders. The surrounding space submerges below ground level: the store room in the basement wears facades that designers meant to be exposed. However, the building itself is highly laconic: it fails to convey even such delicate yet unambiguous references as the main facade does – it is only a pure form in front of us, the elementary character of the wall that is allowed to exert its influence as such. Yet form here equals the gesture of reference or, more precisely, a reference which can transform itself (or can be transformed) into a reference on and of its own.

It is possible also because it does embody the very function of a library and because its context, the building complex has received a main facade bearing similarity to an architectural concept to which rotunda as a form of mass and space is closely related. Function and overall form, the shaping of details thus come to create a unit in the sense of iconography.

